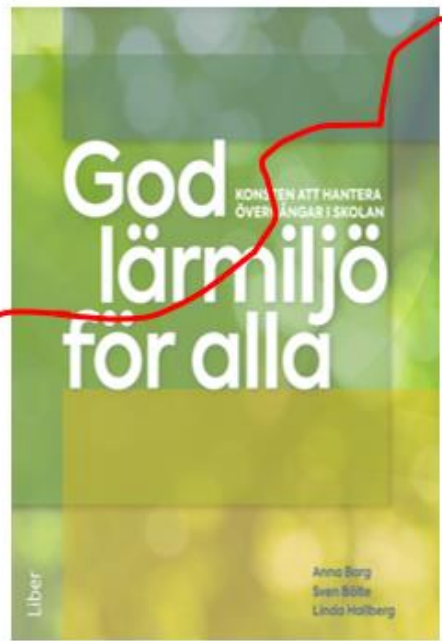

9.15-10.00 Föreläsning
10.00-10.05 Paus
10.05- 10.45 Föreläsning

Att vägleda vid övergångar
- utmaningar och möjligheter!

Anna Borg

annaborg74@gmail.com: anna.borg@ki.se

- Legitimerad lärare, specialpedagog, tidigare rektor och chef för elevhälsa.
- **Anknuten** till Center of Neurodevelopmental Disorders vid Karolinska Institutet (KIND) i Stockholm.
- **Utbildar skolpersonal** inom grund och gymnasieskola, med fokus på NPF.
- **Författare**
  - ✓ **Utanförskap i skolan - Förebygg och åtgärda med Nytorpsmodellen** (2018)
  - ✓ **God lärmiljö för alla - Konsten att hantera övergångar i skolan** (2021)
  - ✓ **NPF för lärare - Fokus på pedagogiskt arbete** (2023)
  - ✓ **Övergångar inom gymnasievardagen - Arbeta systematiskt för en tillgänglig skolmiljö** (2023)
  - ✓ **Övergångar i fritidshemmet** (2025)

Vägledarkonferensen 2024

Vägledning av alla, för alla
– vägledningens kompensatoriska uppdrag

21-22 mars, Stockholm

- Ett av studie- och yrkesvägledares större **uppdrag är att arbeta kompensatoriskt** för att främja likvärdighet och ge individer självkänsla, identitet och framtidshopp.
- Hur bidrar vi studie- och yrkesvägledare till det **livslånga lärandet** och till att Sverige ska fortsätta vara möjligheternas land?

Förändringar eller övergångar

Vad är vad?

- **En förändring** har som huvudkaraktär att den kommer från externt håll, ibland spontant utan större möjlighet till planering.
- **En övergång** (eller transition) är i högre grad något man kan förutse och därmed planera.
  - PRAO
  - Apl (arbetsplatsförlagt lärande)
  - ....

Generella framgångsfaktorer kring övergångar. Vad säger forskning?

- Att den som **berörs** av övergång är förberedd på övergång. Tydlighet och transparens!
- Att den som berörs också **förstår vad den innebär** i allmänhet och mer specifikt för sig själv. Var öppen för deras synpunkter och frågor
- **Identifiera** vad man kan ändra i miljön för att underlätta övergångar
- **Beakta olika kognitiva förutsättningar**
- Att det finns en **övergångsplan**, ett systematiskt samarbete kring övergången för att ett **professionellt ansvar** för samarbetet och ledningen av implementeringsarbetet.

Generella framgångsfaktorer kring övergångar (NPF)

Vad säger forskning?

- ➔ Att den som **berörs** av övergång är förberedd på övergång. Tydlighet och transparens i kommunikationen!
- ➔ Att den som berörs också **förstår vad den innebär** i allmänhet och mer specifikt för sig själv. Var öppen synpunkter och frågor.

Digitalt kunskapsstöd för studie och yrkesvägledning kring NPF förberedelse- allmänt och specifikt

Studie- och yrkesvägledning vid neuropsykiatriska funktionsnedsättningar

Sven Bölte, Marina Jonsson & Allan Toomingas.
Red: Charlotte Danielsson

- **informera om syftet** och vad som kommer att ske
- **medföljare** vid första samtalen- ger trygghet- relation
- **uppmuntra** och betona de starka sidorna
- **Individanpassa**, behov i fokus,
- **korta samtal**, flera besök, gott om tid, vänta in svaren,
- **lite information i taget**, en fråga i taget, korta meningar,
- **skapa en tydlig struktur** samtalet
- **använd checklista** som bockas av vartefter
- **skapa ett aktivt deltagande via praktiska övningar**-
Verkar kul- Kanske- Aldrig i livet
- **synliggör förväntningar**
- **studiebesök** på den nya skolan eller arbetsplatsen
- **visualisera MERA**

Övergångar utmanar kognitiva funktioner

- **Beakta** individernas olika **kognitiva förutsättningar**.

Kognition handlar **om hjärnans förmåga att tänka, ta emot, lagra, bearbeta och plocka fram information**.

Innefattar hjärnans olika funktioner såsom minne, tänkande, uppmärksamhet, inlärning, beslutsfattande, problemlösning och språk.

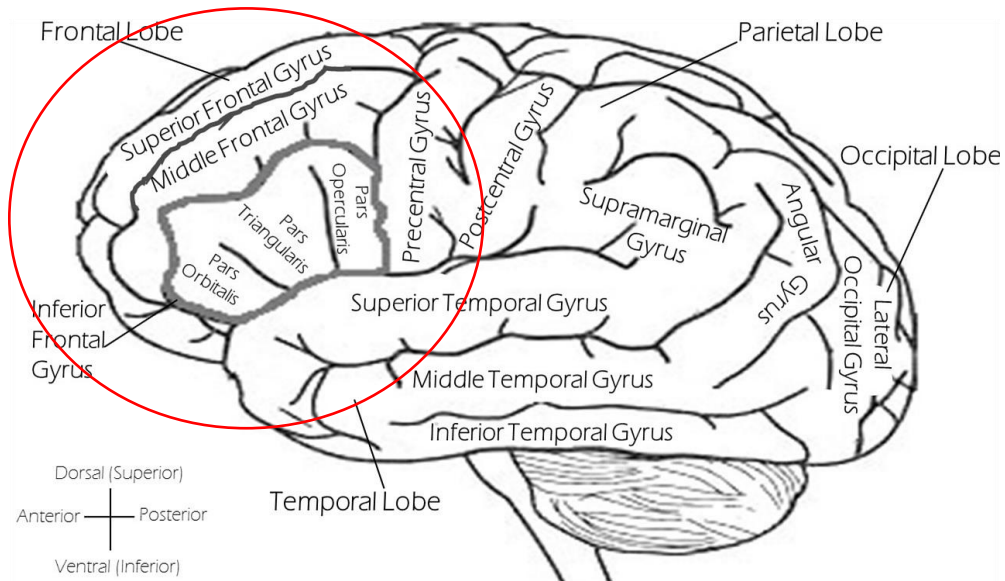

Exekutiva funktioner (EF)

- **Innefattar flera kognitiva funktioner som samspelar** med varandra och sitter i hjärnans främre del. Exempelvis arbetsminne, fokus, styrning, planering och flexibilitet.
- Används för att **initiera, genomföra och avsluta en uppgift** men även för att **göra saker i rätt ordning och i tid** (Otero et al, 2014; Riccio & Gomes, 2013; 2016).

Exekutiva funktioner (EF)

Handlar om **planera, starta upp, genomföra, vara flexibel och slutföra en aktivitet.**

Handlar om att **kunna prioritera och vara framtidsorienterad**

Hänger ihop med **vår förmåga att kontrollera vårt beteende.**

Exekutiva funktioner (EF)

Har INGEN större betydelse i bekanta situationer

Däremot ställs det höga krav på EF vid:

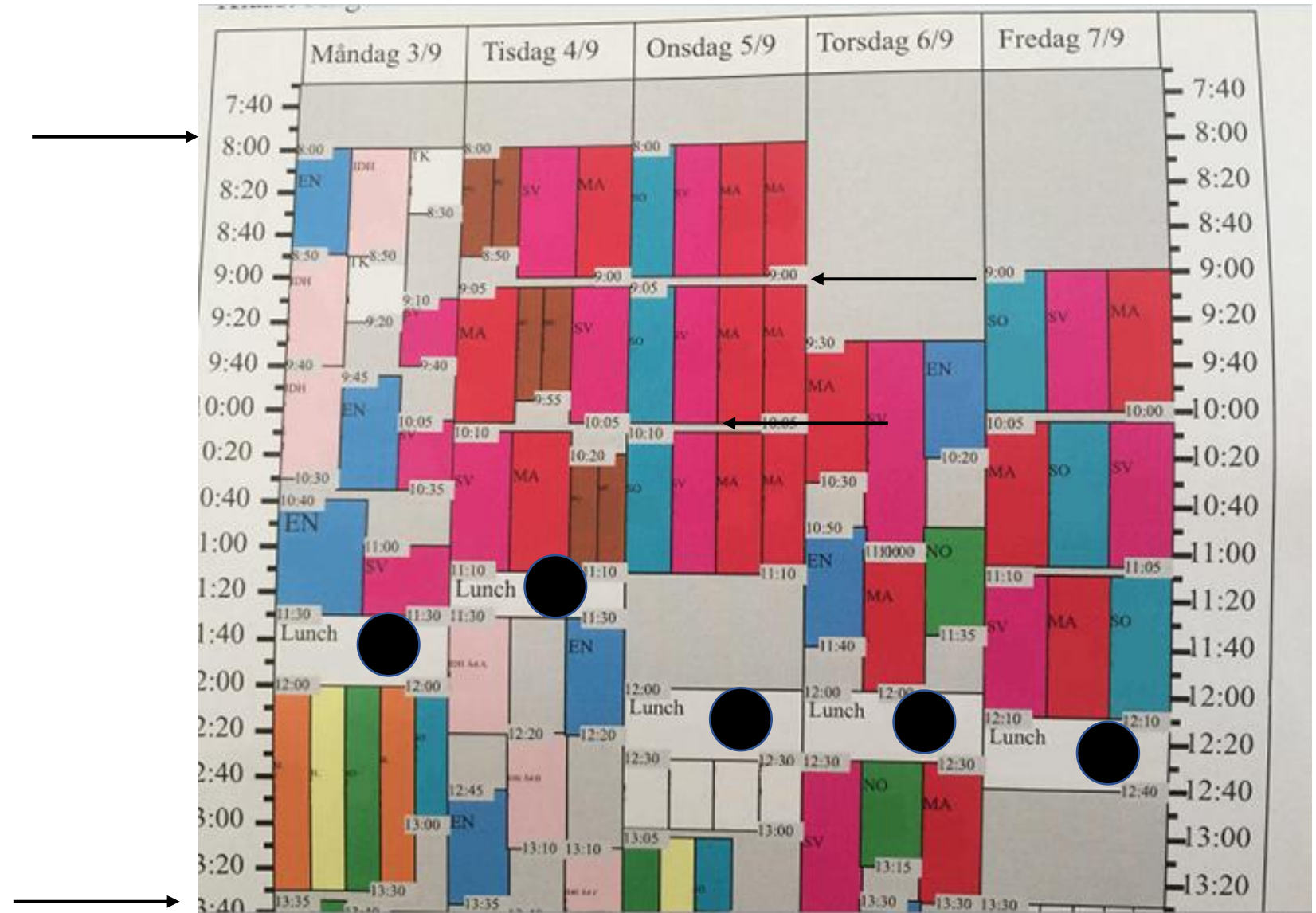
- Nya situationer
- Själständighet
- Planera, organisera och strukturera
- Anpassa aktiviteter efter den befintliga tiden
- Hålla reda på saker, schema, material, planering, tider, rum, grupper ...
- Att styra sig själv i förhållande till förändrade krav som ställs på mig- exempelvis vid övergångar

EF och dess olika delområden utvecklas under barndom till tonår/tidiga vuxenår.

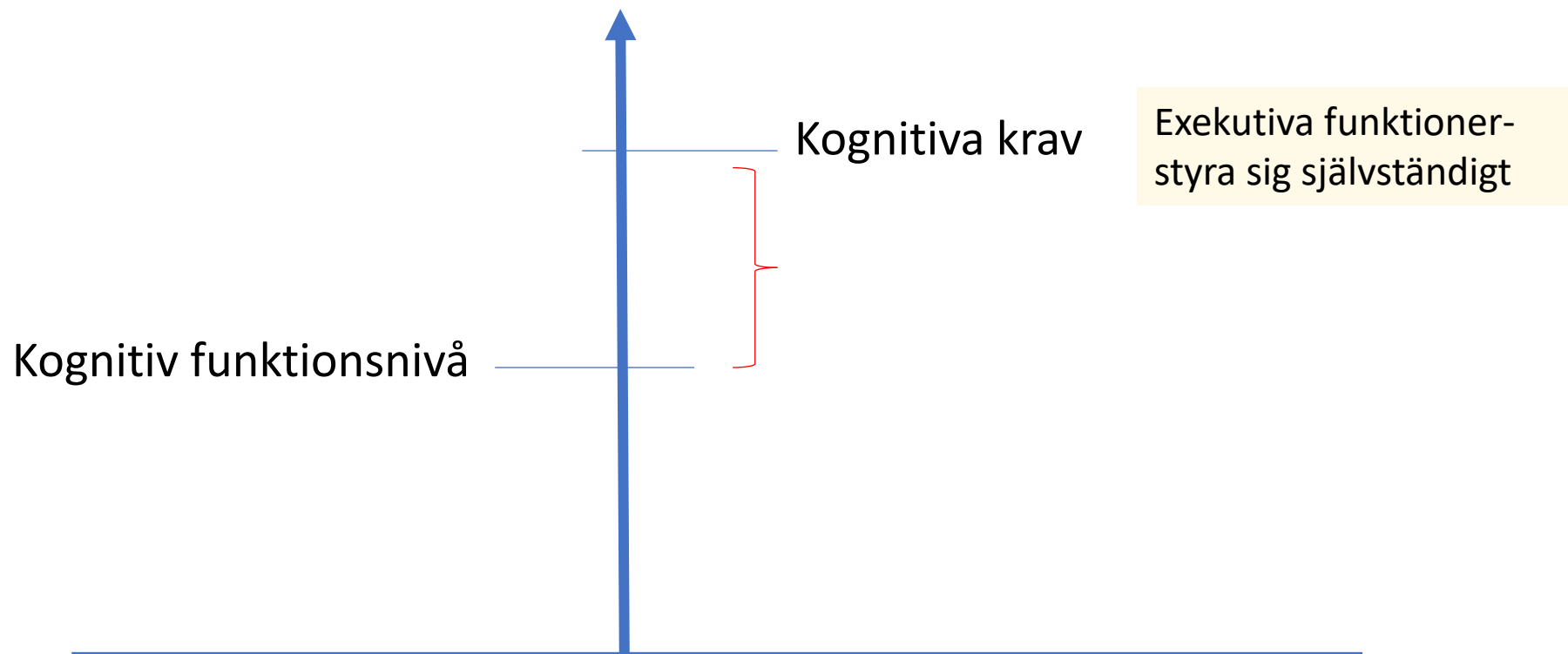

Ett schema ställer krav på
exekutiva funktioner

- Växla mellan olika lärare
- Växla mellan klassrum
- Växla mellan grupper
- Växla mellan tid och rum
- Växla mellan olika ämnen
- Tidsuppfattning och tidsorientering
- Växla mellan lektion och lunch
- Växla mellan lektion och rast
- Växla mellan skola och fritids
- Skåp i stället för bänkar
- Till och från lunch etc.

”En av anledningarna till att vuxenstuderande misslyckas i sina studier är att de dagligen möter överkrav, bland annat på självständighet”

(Tydliggörande pedagogik i vuxenutbildningen, 2022: Aarreniemi-Jokipelto, Päivi & Bäck, Asta. (2014). Exploring opportunities to boost adult students' graduation: The reasons behind the delays and drop-outs of graduation. Porto: CELDA 2014. Fleischer, 2016. Doll, Jonathan Jacob., Eslami, Zohreh Rasekh & Walters, Lynne Masel (2013) Understanding Why Students Drop Out of High School According to Their Own Reports: Are They Pushed or Pulled, or Do They Fall Out? A Comparative Analysis of Seven Nationally Representative Studies. SAGE Open. Newbury Park: SAGE 1-15 10.1177/21582440135033834.)

Övergångar ställer krav på exekutiva funktioner

- Växla mellan syften
- Växla mellan olika innehåll
- Växla mellan olika mötesaktörer
- Växla mellan olika platser
- Växla mellan gruppkonstellationer
- Växla mellan olika byggnader
- Tidsplanering
- Att ta sig från ett ställe till ett annat
- Växla mellan olika möten
- Växla mellan olika personer

Prata med grannen!
Berätta om era
frukostvanor!

Vad äter ni?
Hur länge har ni ätit
liknande frukost?

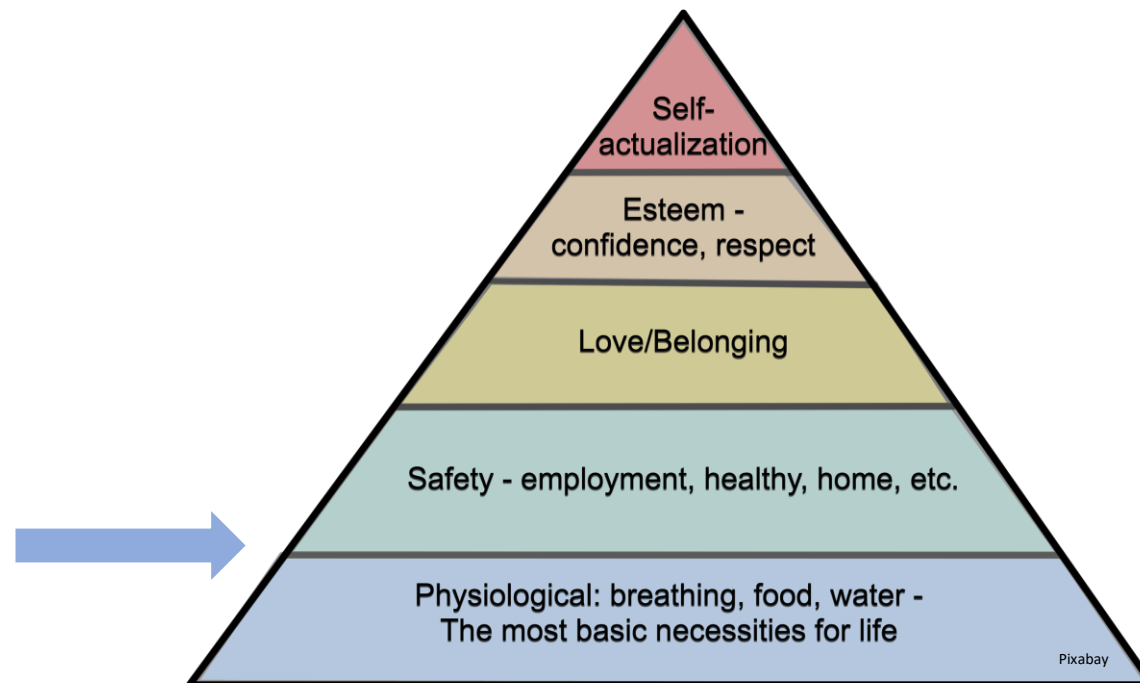

Övergångar utmanar tryggheten

- Det som är **känt och tryggt utmanas** vilket leder till stress.
- **Även övergångar som välkomnas** kan skapa stress.
- Krav på att **ändra sina rutiner** och sitt beteende.
- Utsätter sig för **upplevd eller faktisk risk** att misslyckas.

Trygghet ett fundamentalt mänskligt behov som människan är mycket angelägen att få uppleva och prioritera. (Maslow, 1943)

I behovshierarkin ligger trygghetsbehovet i anslutning till fysiologiska grundbehov som mat, vätska och sömn.

Övergångar = avbrott och krav på förändrat aktörskap

Övergångar innebär **förändringar i individers aktörskap.**

- Individer möter nya sociala kontexter och måste hitta **nya sätt att agera.**
- **Individer lämnar en säkerhetszon för att möta det okända;** nya rutiner, nya klasskamrater/kollegor, nya lärare/arbetsgivare, nya kulturer och ska självständigt finna sig till rätta i nya roller (Dockett, 2011; Fabian, 2007).

Detta gäller oavsett ålder eller vilken övergång vi talar om...

Tre faser i övergångar (William Bridges, 1991)

Att vägleda vid övergångar
- utmaningar och möjligheter!

Tydliggörande pedagogik

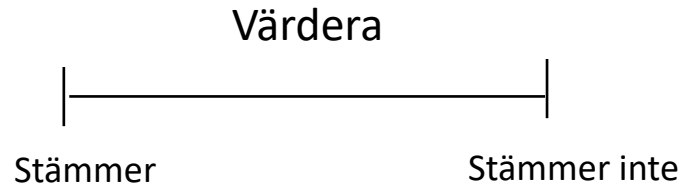
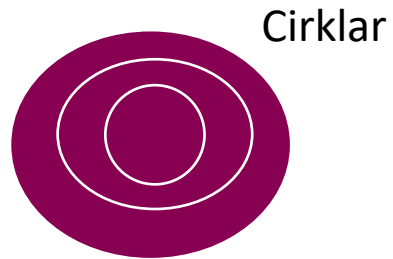
- **ett arbetsätt** där man synliggör och konkretiserar information, instruktioner och kommunikation.
- **är till för att göra personens tillvaro** begriplig, hanterbar och meningsfull.
- **skapa förutsättningar för att göra personer så delaktiga** som möjligt i olika situationer och aktiviteter.
- Nära koppling till det som kallas autonomistödjande pedagogik som **används för att stötta personer att självständigt röra sig mot ett mål** i vardagen, studier eller i arbetslivet.

NYCKELFRÅGOR

- Vad ska jag göra?
- Var ska jag vara?
- När ska jag göra det?
- Med vem?
- Hur länge?
- När är det slut?
- Vad ska jag göra sedan?

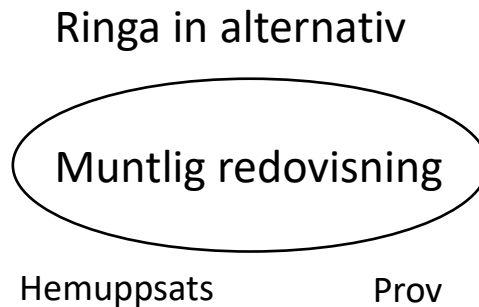
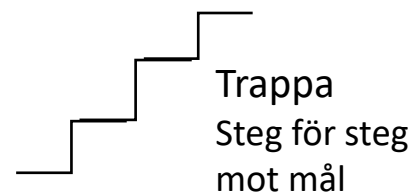
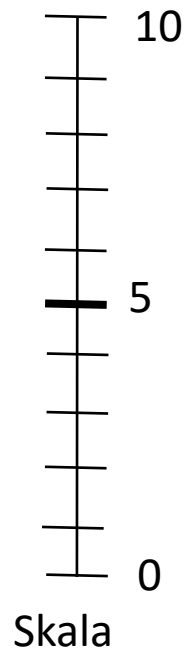

Olika modeller för att tillgängliggöra kommunikation

Värdera
Bra/dålig
Kul/tråkig

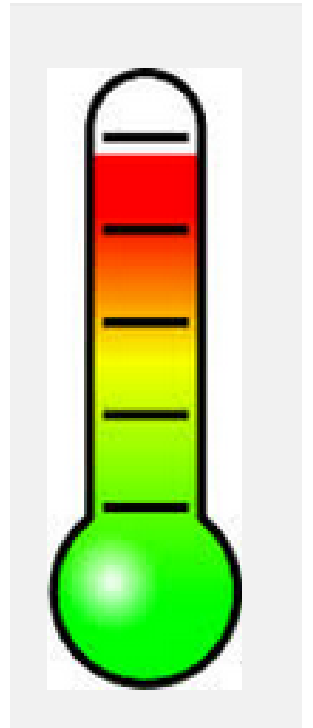
Känslor
ex. ilska/glädje

Smileys

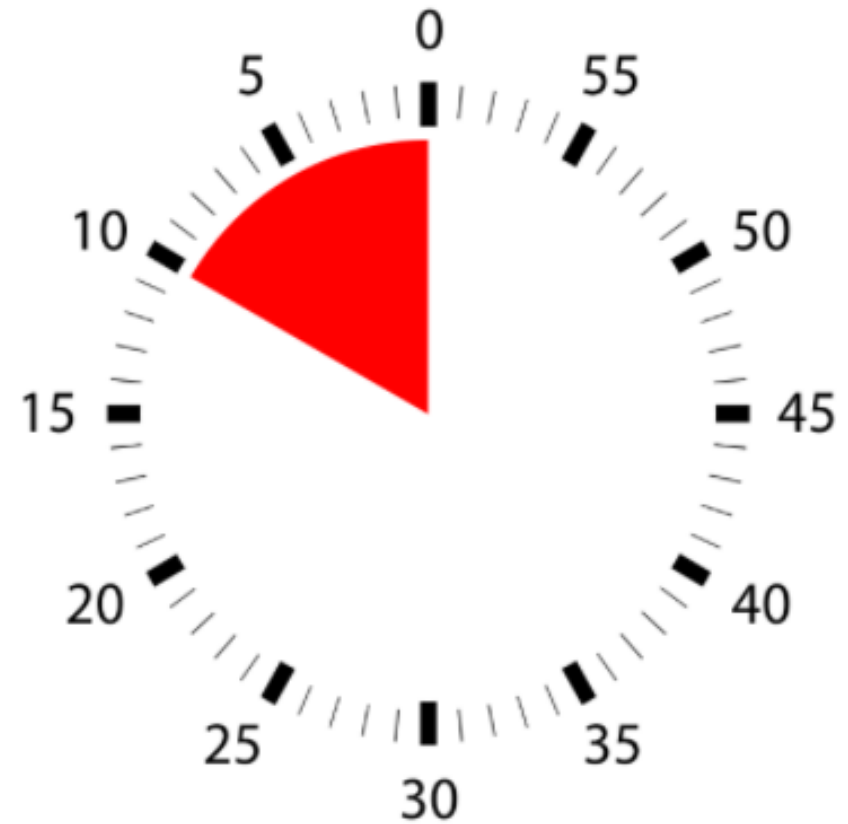

Termometer

“En kort
bensträckare”

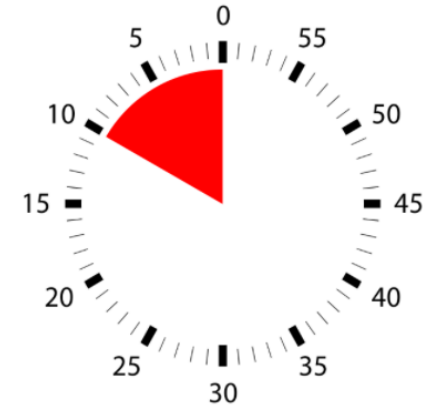
10 minuter paus

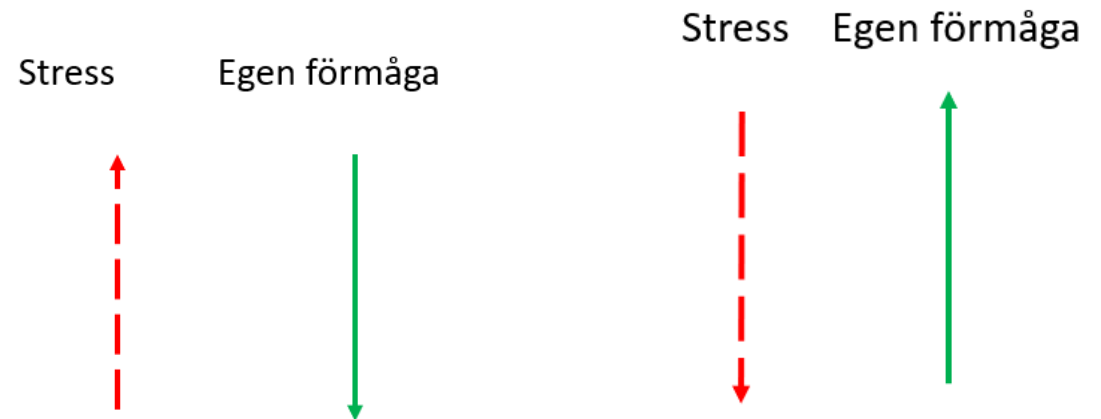
Yttre stöd och visuella ledtrådar

- Visuellt stöd **stannar kvar** till skillnad från tal som är flyktigt och försvinner så fort det sagts.
- Visuellt stöd kan **ge tid** för att tolka språk.
- Visuellt stöd kan **hjälpa till att förbereda** inför förändringar och övergångar.
- Visuellt stöd kan hjälpa personer att **se vad det är du menar**.
- Visuellt stöd **hjälper alla** elever.
- Visuellt stöd kan hjälpa till att göra eleverna **självständiga**.
- Visuellt stöd kan hjälpa till **att sänka stress och oro**
- **Se med ögat** istället för att se med tanken

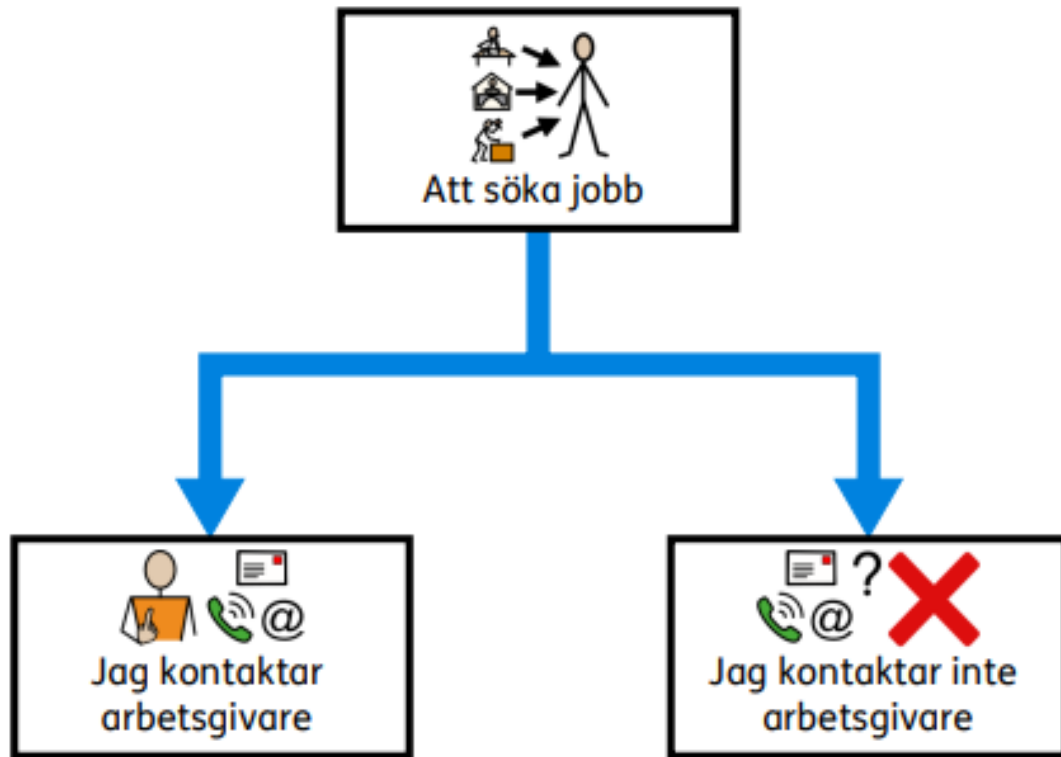
10 minuter paus

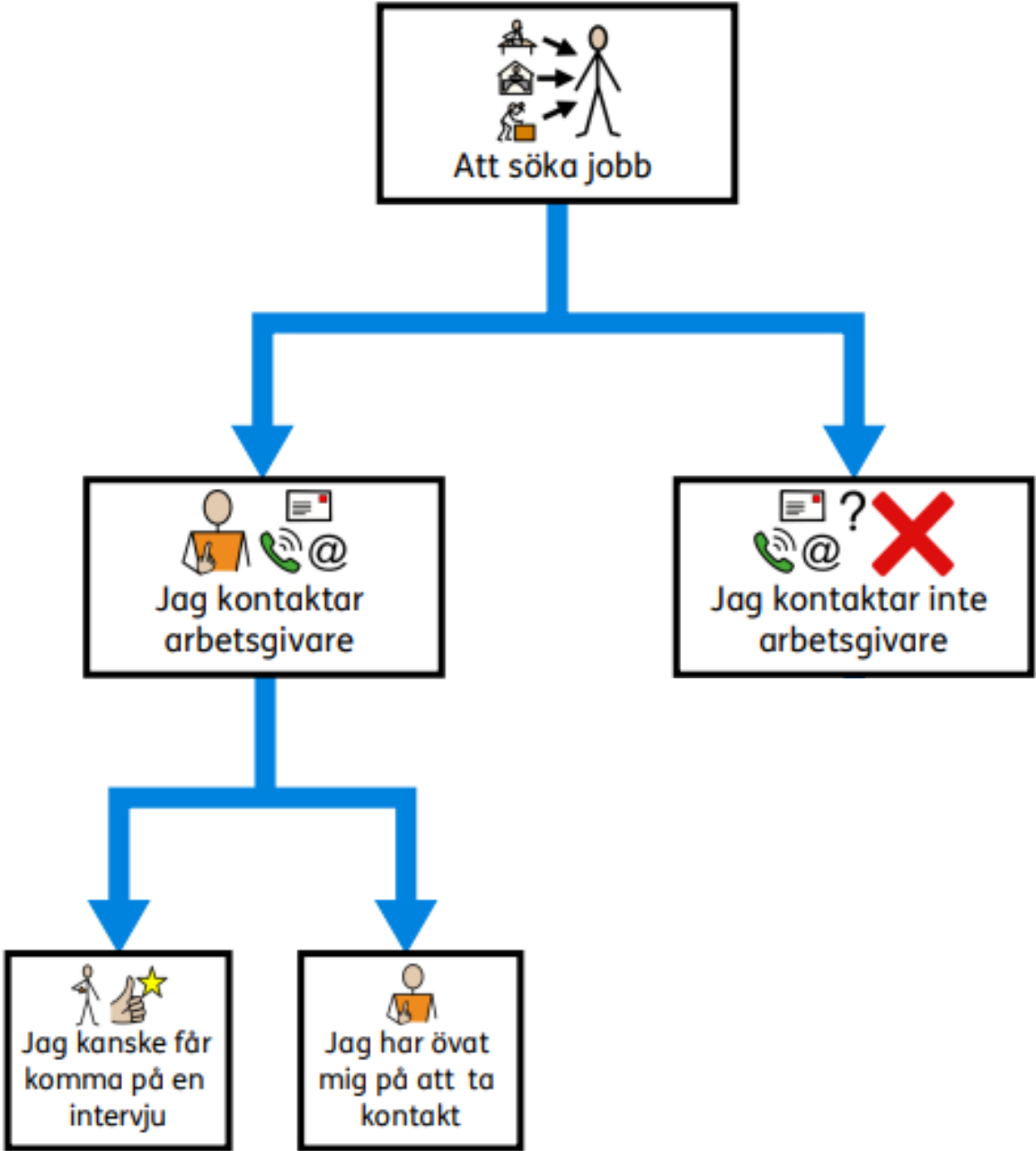
“En kort bensträckare”

Visualisera- att söka jobb

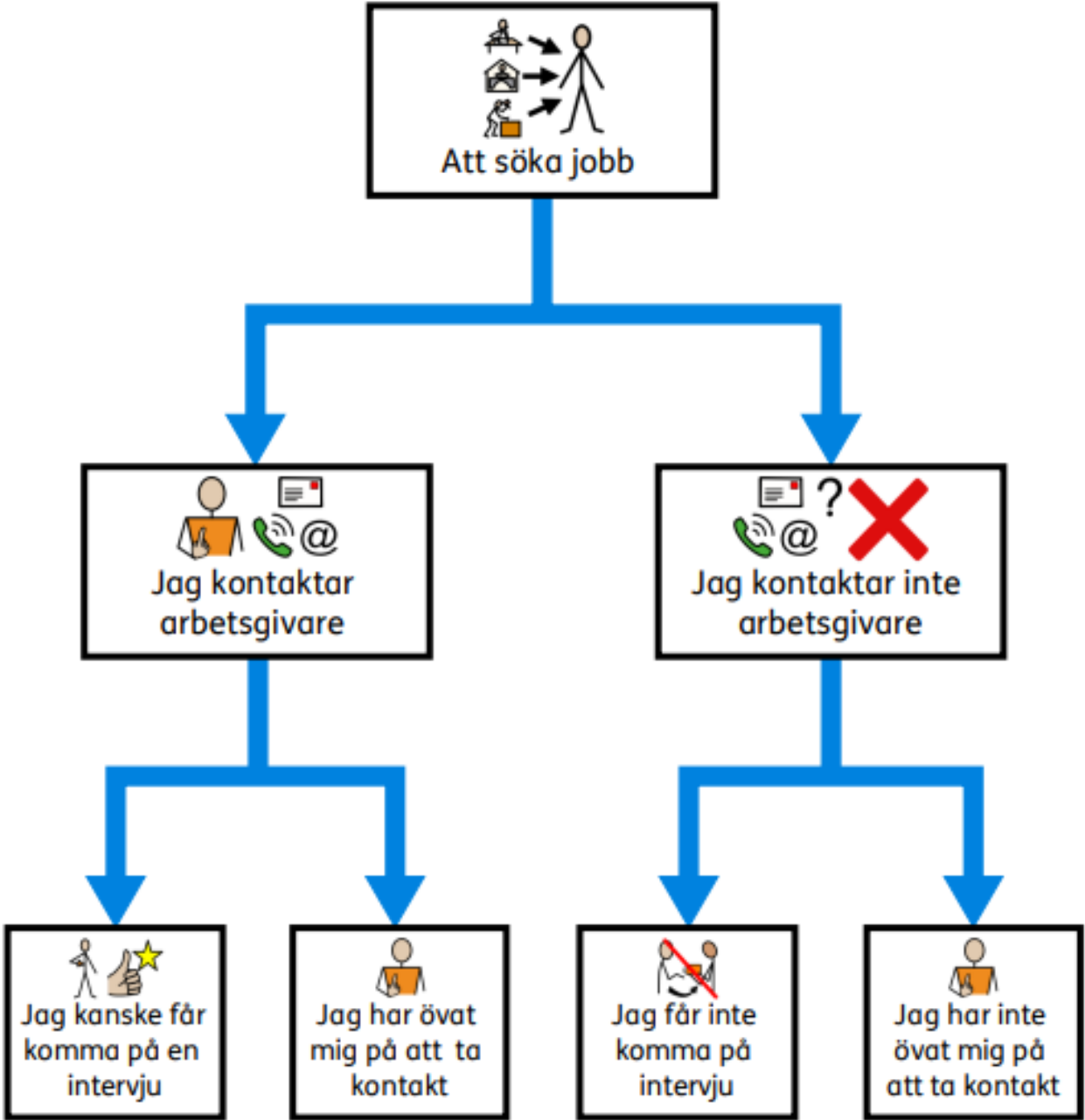

Visualisera- att söka jobb

Visualisera- att söka jobb

Yttre stöd och visuella ledtrådar kompenserar för kognitiva krav i övergångar

Stress

Egen förmåga

Stress

Egen förmåga

Var ska man "stå" här?

Arbeta tydliggörande med övergångar!

Mötesinbjudan

Datum:

Start och stopptid:

Plats:

Närvarar gör:

Orsak till mötet är:

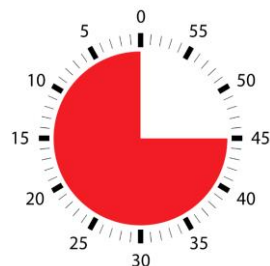

Målet med mötet är:

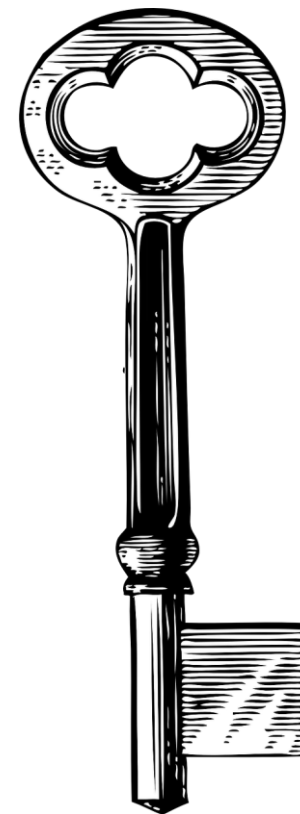

Inför mötet Detta kommer vi prata om på mötet	Under mötet Detta bestämdes på mötet
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.

Välkommen!

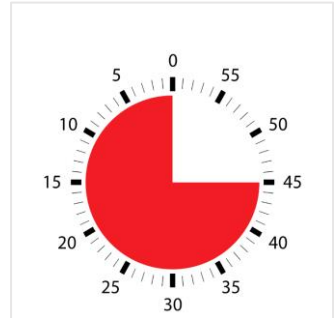
NYCKELFRÅGOR

- Vad ska jag göra?
- Var ska jag vara?
- När ska jag göra det?
- Med vem?
- Hur länge?
- När är det slut?
- Vad ska jag göra sedan?

Inför mötet- Mötesinbjudan

Datum:
Start och stopptid:
Plats:
Närvarar gör:

Orsak till mötet är:

Målet med mötet är:

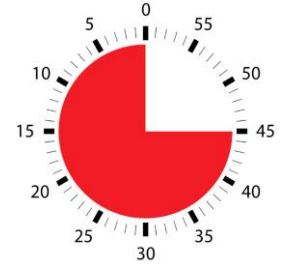

Inför mötet Detta kommer vi prata om på mötet	Under mötet Detta bestämdes på mötet
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.

Det här vill jag ta upp:

Uppföljningsmöte

Datum:
Start och stopptid:
Plats:
Närvarar gör:

Orsak till mötet är:

Målet med mötet är:

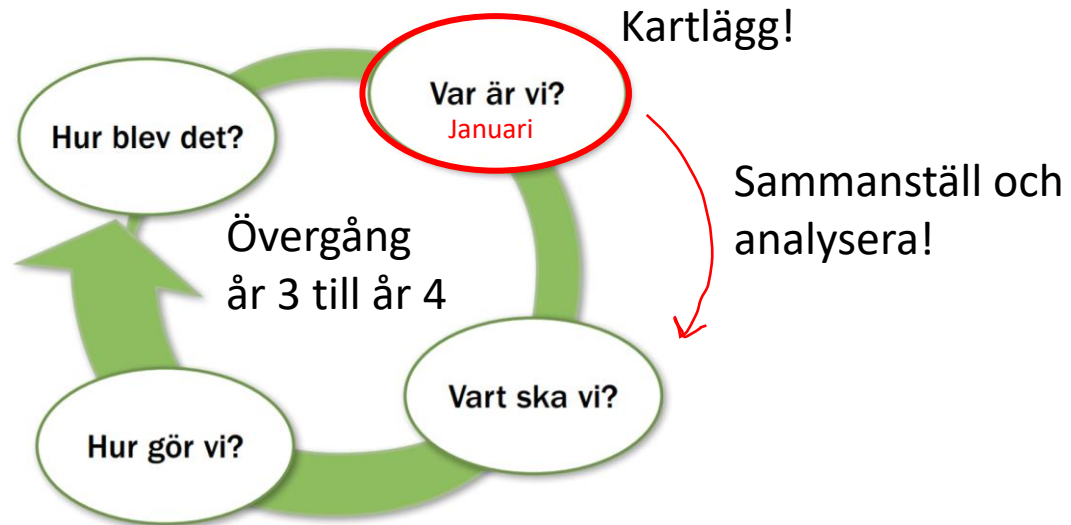

Inför mötet Detta kommer vi prata om på mötet	Under mötet Detta bestämdes på mötet	Uppföljningsmöte
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.
4.	4.	4.

Uppföljning av det jag tog upp: Det här vill jag ta upp:

Arbeta systematiskt med att förbättra lärmiljön vid övergångar!

Pedagoger i årskurs 3 ✗
Pedagoger i årskurs 4 ✓

I vilken utsträckning förväntas eleverna självständigt

	Inte alls	Lite	Inte söker	Till viss del	Mycket
Möta olika lärare	☐	☒	☐	☐	☒
Växla mellan klassrum	☐	☒	☐	☐	☒
Ha självständighet i förflyttningar	☒	☐	☐	☐	☒
Ha självständighet vid läxor	☒	☐	☐	☒	☐
Ta ansvar för att ta med skolmaterial till och från lektioner	☐	☒	☐	☐	☒
Ta ansvar för att förbereda sig inför prov och redovisning	☒	☐	☐	☒	☐
Klara raster självständigt	☐	☒	☐	☐	☒
Ta ansvar för att passa tider	☐	☒	☐	☐	☒
Hitta i skolans lokaler	☐	☒	☐	☐	☒
Kunna sitta fritt i klassrum	☒	☐	☐	☐	☒
Kunna sitta fritt under lunch	☒	☐	☐	☐	☒
Kunna läsa schemat	☐	☒	☐	☐	☒
Ta ansvar för oplanerade fria stunder som uppstår, t.ex. inställd lektion	☒	☐	☐	☒	☐
Planera självständiga arbeten	☒	☐	☐	☒	☐

Förbättra lärmiljön vid övergångar i gymnasiet- vad säger eleverna?

Kartlägg!

Elevkartläggning vid introduktionssamtal

Nr	Påståenden att ta ställning till
1	Jag tycker att det är lätt att hitta till de olika klassrummen/salarna.
2	Jag tycker att det är lätt att ha olika lärare i olika ämnen.
3	Jag tycker att det är lätt att hitta arbetsmaterial i den digitala plattformen.
4	Jag tycker att det är lätt att passa tider i skolan.
5	Jag tycker att det är lätt att planera min egen studietid.

Förbättra lärmiljön vid övergångar i gymnasiet- vad säger eleverna?

Kartlägg!

Elevkartläggning vid introduktionssamtal

Nr	Påståenden att ta ställning till	Introduktionssamtal		
		👍	👎	Kommentar
1	Jag tycker att det är lätt att hitta till de olika klassrummen/salarna.			
2	Jag tycker att det är lätt att ha olika lärare i olika ämnen.			
3	Jag tycker att det är lätt att hitta arbetsmaterial i den digitala plattformen.			
4	Jag tycker att det är lätt att passa tider i skolan.			
5	Jag tycker att det är lätt att planera min egen studietid.			

Förbättra lärmiljön vid övergångar i gymnasiet- vad säger eleverna?

Kartlägg!

Elevkartläggning vid introduktionssamtal

Nr	Påståenden att ta ställning till	Introduktionssamtal			Uppföljande samtal		
		👍	👎	Kommentar	👍	👎	Kommentar
1	Jag tycker att det är lätt att hitta till de olika klassrummen/salarna.						
2	Jag tycker att det är lätt att ha olika lärare i olika ämnen.						
3	Jag tycker att det är lätt att hitta arbetsmaterial i den digitala plattformen.						
4	Jag tycker att det är lätt att passa tider i skolan.						
5	Jag tycker att det är lätt att planera min egen studietid.						

Att landa ett flygplan

Piloten bredvid mig svarade då att det nog snarare var en mycket erfaren pilot som tog sitt ansvar genom att **tydligt markera att vi nu landat** och att ett nytt moment för de resande startat.